

УДК 37.014

В. В. ДІУЛІНА

ПІДГОТОВКА РЕГІОНАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ЛІДЕРІВ ДЛЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Висвітлено проблеми необхідності підготовки регіональних політичних лідерів.

The problems of necessity of preparation of regional political leaders are examined in the article.

Ключові слова: політичне лідерство, модернізація, регіональні органи влади

Сьогодні, коли нашій державі необхідне оновлення регіональної політики, що передбачає чітке розмежування між центральними й місцевими органами влади, посилення ролі регіональних політичних лідерів, розширення їх повноважень і відповідно участі у процесі прийняття державних управлінських рішень, гостро постає питання відбору й підготовки таких кадрів.

Зростання ролі регіональних політичних лідерів є природнім результатом реформування суспільства, його демократизації. Центральна влада покладає на регіони не тільки свої політичні надії, але й перекладає на них відповідальність, яка б відповідала новому розподілу ресурсів на користь регіонів [8, с. 86].

Оскільки галузь загальнодержавного та регіонального управління зазнає постійних змін і стає складною, спеціалізованою, високотехнологічною, вона потребує висококваліфікованих фахівців, справжніх лідерів, здатних і готових працювати на сучасному рівні. До того ж, безпрецедентно посилилась роль інформаційно-аналітичної діяльності органів влади, і тому формування розумового потенціалу, інтелектуальної еліти управління виступає першочерговим завданням, забезпечує майбутнє України.

Для вивчення такого феномена, як політичне лідерство, неабияким підґрунтям є наукові праці політико-філософської та соціальної спрямованості, які дають розуміння політико-організаційних і конституційних форм правління відповідно до історичних умов та епохи, починаючи від античних філософів до основоположників марксизму, наукові й політичні біографії видатних особистостей, розгляд досвіду їхньої діяльності.

Особливо цінними, на нашу думку, є концепції політичного лідерства, висвітлені в працях Ж. Блонделя, М. Вебера, Є. В'ятра, Г. Лассуела, Г. Лебона, Р. Таккера, М. Херманн, З. Фрейда; теоретиків вивчення соціально-психологічних аспектів політичного лідерства Л. Гозмана, Є. Кудряшової, Б. Паригіна, Є. Шестопал; українських дослідників В. Бебика, Б. Гаєвського, М. Головатого, Б. Кухти, В. Литвина, А. Пахарева, М. Пірен, Г. Почепцова, А. Пойченка, Л. Приходченко, О. Семківа та ін. Проблема кадрowego забезпечення державного управління в

Україні опікується багато відомих вчених, серед яких В. Князев, В. Луговий, В. Мартиненко, О. Мельников, Н. Нижник, С. Серьогін та ін.

Проте проблеми підготовки кадрового забезпечення модернізаційних процесів на регіональному владному рівні ще не були достатньо висвітлені в сучасних наукових виданнях.

Стосовно вітчизняної наукової розробки політичного лідерства слід зазначити, що, не зважаючи на порівняно невеликий період існування, маємо суттєві досягнення як у теоретичному, так і практичному вивченні політичного лідерства національного рівня. Разом із тим є критичні зауваження щодо такого:

- відсутності цілісної вітчизняної концепції політичного лідерства;
- створення необхідного рівня теоретичних узагальнень, які б розкривали специфічні, владно-статусні, соціокультурні та інші риси, що характеризують багатовимірність, багатоаспектність феномена політичного лідерства;
- теоретичної невирішеності багатьох проблем формування й функціонування політичного лідерства, що потребує аналізу його ролі в процесі політичної модернізації регіональних органів влади.

Метою даної статті є виявлення основних проблем, пов'язаних з підготовкою політичних регіональних лідерів, готових і здатних працювати в умовах демократичного реформування державного управління.

Політичний зміст історичного часу та його політичні характеристики (політичний устрій, політичне життя суспільства, провідні напрями політичної практики, динаміка змін у політичних процесах та інститутах і дотичних до них суспільних трансформацій) зазвичай пов'язують з діяльністю політичних лідерів [7, с. 170].

Оскільки термін “лідер” походить від англійського дієслова “to lead” – “вести” й “leader” – “ведучий”, то лідером, як зазначено в політологічному словнику, можна вважати особу, здатну впливати на інших людей з метою інтеграції спільної діяльності, спрямованої на задоволення інтересів даного суспільства [4].

Загальнотеоретичні питання політичного лідерства в історії наукової думки, як свідчить аналіз літератури, визрівали поступово умовно в три історичні етапи. Перший можна назвати протополітологічним періодом. На цьому етапі були сформовані окремі загальні положення про владу, демократію, політичного лідера, еліту та політичне лідерство. Перші приклади політичної рефлексії у стародавньому світі зустрічаються вже у Сократа, Платона, Арістотеля, Цицерона, Тацита, Светонія, які обґрунтовували тип політичного лідерства залежно від державного устрою та панівного в кожному історичному випадку рівня уявлення про демократію; в епоху Відродження та Нового часу – це Н. Макіавелі, що виділив деякі принципи діяльності лідерів, Т. Гоббс із його концепцією абсолютного суверена, і у протилежність йому Дж. Локк, який визначив проблему лідерства як похідну від основної державно-політичної дихотомії “народ – влада”. Різні аспекти політичного лідерства, що мають відгук у сучасності, розробляли Г. В. Ф. Гегель, Т. Карлайл, А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, К. Маркс. Значний внесок у розробку проблем формування і функціонування політичних еліт і лідерів здійснили видатні мислителі, серед яких українські – П. Орлик, М. Костомаров, М. Драгоманов, М. Грушевський, В. Винниченко, В. Липинський та ін. та російські –

П. Данилевський, П. Кропоткін, Г. Плеханов, П. Сорокін, П. Струве та ін. Історичні та етнополітологічні описи українських авторів мають і сьогодні особливу цінність для розуміння національної специфіки політичних процесів у поліетнічному українському суспільстві.

Сьогодні існує безліч інтерпретацій політичного лідерства, які можна знайти в сучасній науці. Це обумовлено пильною увагою дослідників до тих або інших аспектів проблеми лідерства як суспільного явища. Звівши воєдино погляди різних дослідників, можна представити політичне лідерство в декількох іпостасях. Лідерство, перш за все, визначається як пріоритетний вплив з боку певної особи на все суспільство, організацію або групу. З іншого боку – це управлінський статус, соціальна позиція, пов'язана з ухваленням владних рішень, це керівна посада. По-третє, політичне лідерство виступає як свого роду підприємництво, яке здійснюється на політичному ринку, при якому політичні підприємці в конкурентній боротьбі обмінюють свої програми вирішення суспільних завдань і передбачувані способи їх реалізації на керівні посади. Нарешті, по-четверте, політичне лідерство, проявляючись у поведінці політичного лідера або лідерів, є символом спільності і зразком поведінки групи, здатної реалізувати її інтереси за допомогою влади.

Отже, лідерство – це комплексне поняття, засноване на вірі в лідера, підпорядкуванні й готовності послідовників іти за ним, брати участь у виконанні поставлених завдань, і разом з тим – керування ними, генерування нових ідей. Лідерство – це об'єктивна необхідність в організації спільної діяльності людей. Воно існує скрізь, де є групова, колективна діяльність. Змістом же політичної діяльності як професійної завжди є проблеми володіння політичною владою і участі в її здійсненні, визначення перспектив і напрямів суспільного руху, управління соціально-політичними процесами. Звідси витікає, що одним з головних суб'єктів політичної діяльності як професійної є політичні лідери.

Що стосується процесів оновлення політичної модернізації регіональних органів влади, то, на наш погляд, вона не відбудеться повною мірою, коли не буде чіткого розподілення посад на державній службі на дві категорії: політичні й адміністративні. Пов'язано це з тим, що партія, яка одержала перемогу на виборах, повинна втілювати в життя свої передвиборчі гасла, а для цього потрібна міцна команда, що займатиме ключові посади в системі державного управління й визначатиме політику регіонів на період перебування у владі. На чолі такої команди потрібні сильні харизматичні лідери. Позитивною стороною такого розподілення є співвідношення невеликої кількості політичних і більшості адміністративних чиновників. Таке співвідношення утримує стабільність державного управління, тому що більшість державних службовців за умов зміни політичних сил залишається працювати на своїх місцях, забезпечуючи дотримання принципів наступності й розвитку [3, с. 38–39].

Безумовно, політичні й адміністративні чиновники мають здійснювати спільну діяльність на професійній основі. У розвинутих країнах політичні чиновники добре розуміються на соціальному управлінні, а адміністративні – можуть займатися політичними питаннями, бо мають великий стаж і досвід роботи на одному місці.

У нашій країні, на жаль, на політичні посади висуваються люди, які не мають професійної підготовки, водночас зміна адміністративних державно-управлінських кадрів відбувається щоразу зі зміною політичної влади.

На відміну від попередніх часів, коли від регіонів було потрібне чітке виконання завдань центру в умовах їх практично повної ресурсної забезпеченості, сьогодні необхідний інший тип регіональної влади, яка здатна стати ініціатором глибокого реформування своєї економіки і взяти на себе всю повноту відповідальності за її результати. Новий тип регіональної влади – це не губернатори, що призначаються Президентом України, а підготовлена група професіоналів, здатна очолити регіональні команди і гнучко управляти регіонами навіть в умовах економічної нестабільності.

С. Римаренко вважає, якщо в регіоні відсутня фігура сильного лідера, і це створює передумови для компромісних призначень голови облдержадміністрації, голови облради і відповідних членів команди. За іншого випадку може виникнути протистояння між законодавчою і виконавчою владою в регіоні. В основі конфронтації, як правило, знаходяться не ідейні мотиви і суперечки різних генерацій політиків, а особисті владні амбіції і фінансово-економічні інтереси членів політичних груп, що протистоять. Представники правлячої еліти не володіють авторитетом у місцевого населення, формальні структури влади не в змозі адекватно впливати на політику, виробляти стратегію довгострокового розвитку регіону і здійснювати її. Неструктурованість і фрагментарний характер правлячої еліти регіону перешкоджає нормальному функціонуванню регіональної політичної влади і породжує хаос, безконтрольність у різних сферах життєдіяльності територіальних співтовариств. Лише при даному типі здійснюється поліархічна модель внутрішньої організації влади [6, с. 74].

Управлінська діяльність регіональних лідерів потребує спеціальних знань, навичок і досвіду, тим більше політична, коли від компетентності й професійності залежить доля великих верств населення. Окрім цього, реформування, що відбувається в усіх сферах життєдіяльності нашого суспільства, об'єктивно зумовлює необхідність і актуальність виявлення й формування в молоді лідерських якостей. Б. Кухта наголошує на тому, що освіта, професійна підготовка створює сприятливі передумови для успішної політичної діяльності. Однак відсутність кадрового добору з дитинства, відсутність навичок такої діяльності не дають великих надій щодо створення нової політичної еліти. Треба погодитись, що потрібна довготермінова державна програма формування власної політичної еліти завтрашнього дня. Створення такої програми має спиратися на хоча б мінімальну наукову програму емпіричного антропологічно-психологічного обстеження (по районах, верствах та групах) українського громадянства [2, с. 206–207].

Реальною можливістю виявлення якостей і емоційних здібностей, яких можна набути або розвинути шляхом поглиблення теоретичної підготовки й наполегливої праці, підтримки потенційних лідерів, формування в них навичок професійної управлінської діяльності є цілеспрямована підготовка у вищих навчальних закладах державно-управлінського спрямування. Передувати цьому має певний пошук серед численних працівників різних гілок місцевої влади, тих, хто хоче зробити політику

свою професією. М. Вебер у праці “Політика як покликання і професія” зазначає, що є два способи зробити з політики свою професію: або жити “для” політики, або жити “з” політики, зробивши з неї джерело прибутку [1, с. 553]. Сьогодні, не є секретом, що серед політичних регіональних лідерів багато саме таких, хто живе “з” політики.

Отже, актуальною потребою сьогодення є виявлення потенційних лідерів і формування в них управлінських навичок, здатності ефективно вирішувати універсальні, конкретні й унікальні організаційні проблеми, що постають сьогодні перед державним управлінням на регіональному рівні. Джерелознавчу основу, методологічне й науково-методичне забезпечення розвитку кадрів, формування високопрофесійних управлінців, які володітимуть якостями лідера, становлять укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів і директивні документи: “Програма кадрового забезпечення державної служби”, “Концепція адміністративної реформи в Україні”, “Стратегія реформування системи державної служби в Україні”, “Програма і заходи з розроблення та запровадження єдиної державної комп’ютерної системи “Кадри”, “Концепція державної регіональної політики”, наукові програми дослідження розвитку державної служби та кадрового забезпечення державного управління в Україні. Але починати політичне виховання треба ще зі шкільної лави. Йдеться не про зміст політизації, а про форми: участь у шкільних виборах, звітність, диференціація гілок влади тощо. Це допоможе спрямувати більш обдарованих дітей у гуманітарні, спеціалізовані ліцеї, де особлива увага поряд із гуманітарною підготовкою, мовами приділятиметься психології, риторичі, теорії культури, права. Водночас це вимагатиме й перебудови вищої освіти, яка повинна бути зорієнтована на вивчення людини, особистості, власного “Я”. Тому варто ввести правила, які існують у ВНЗ цивілізованих країн: випускники вузів отримують порядкові номери залежно від успіхів у навчанні. Відповідно, це стає головним початковим критерієм відбору до роботи.

Проблема якісного реформування системи підготовки й перепідготовки управлінських кадрів, виявлення потенційних лідерів, їх залучення до державного управління не буде вирішена, доки Україна не перейде на навчання за принципами суворої конкуренції і позбавлення нездатних до навчання. А цей процес повинен початися з конкуренції серед викладачів, здатних здійснювати системну підготовку лідерів із застосуванням неординарних освітніх підходів та активних форм навчання, що сприятиме розкриттю особистості, гармонійному розвитку творчого потенціалу, вмінню застосовувати в умовах невизначеності та неспрогнозованості весь арсенал управлінських технологій. Паралельно потрібна програма книговидання політичної літератури, тому що майбутні політичні лідери повинні знатися на історії політичної думки як України, так і всього світу.

Сьогодні можна виділити рівні, на яких відбувається процес формування лідерів в Україні:

- державне замовлення (вищі навчальні заклади, що готують магістрів зі спеціальності “державна служба”);
- гранти, фінансова підтримка міжнародних агенцій (неурядові, неприбуткові громадські організації, що працюють за сприяння й підтримки міжнародних агенцій,

зокрема Центр муніципального менеджменту, Українська школа лідерів, регіональні тренінги й семінари, проекти, реалізовані внаслідок отриманих грантів та Інститут громадського менеджменту);

– об'єднання державних структур і громадських неприбуткових організацій для залучення молоді до державної служби, підвищення кваліфікації молодих державних службовців, виявлення в них і розвитку лідерських навичок;

– на громадських засадах (молодіжні державні адміністрації; органи місцевого самоврядування, що співпрацюють із школярами; громадські об'єднання на зразок клубів лідерів).

Перші дві групи орієнтовано на виявлення і формування потенційних політичних лідерів як для регіонального, так і для національного рівнів, залежно від розвитку й вияву лідерських якостей, навичок адміністрування й ситуації, що склалася на даний момент у суспільстві. Щодо останніх двох, то сформовані на громадських засадах, ініціативи й прагненні місцевої влади залучати до управління містом чи регіоном управлінців-професіоналів, вони орієнтовані на власні потреби, тобто на місцевий і регіональний рівні [5, с. 14].

Отже, запровадження моделі системи підготовки потенційних лідерів для органів державної влади й місцевого самоврядування регіонального рівня повинно відбуватися з урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів впливу. Її створення потребує взаємодії трьох суб'єктів: того, хто навчається, навчальних закладів і державних або самоврядних органів, зацікавлених у сильних регіональних лідерах. Таким чином, виявлення та формування політичних лідерів для державного управління, створення інституту регіонального політичного лідерства покликана підняти кадровий потенціал України до відповідного рівня, що сприятиме інтеграції країни в процес розвитку світової цивілізації і водночас надасть можливість кожному реалізувати право на розвиток свого потенціалу, збагачення знань, професійних навичок і вмінь.

Література:

1. Вебер М. Избранное. Образ общества / М. Вебер. – М. : Юрист, 1994. – 702 с. – (Лики культуры).

2. Кухта Б. Політичні еліти і лідери / Б. Кухта, Н. Теплоухова. – Львів : Кальварія, 1997. – 224 с.

3. Огарев А. В. Лидер. Элита. Регион / А. В. Огарев, А. В. Понеделков. – Ростов н/Д : Изд-во СКНЦ ВШ, 1995. – 176 с.

4. Політологічний енциклопедичний словник / В. Б. Авер'янов ; НАН України ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького ; Українська асоціація політологів. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : Генеза, 2004. – 735 с.

5. Приходченко Л. Проблеми становлення політичного лідерства на регіональному рівні (на прикладі Південного регіону) : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. / Л. Л. Приходченко ; Українська академія державного управління при Президентові України. – К. : 2002. – 20 с.

6. Римаренко С. Регіоналізм та регіоналізація. Питання типології / С. Римаренко // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К., 2008. – Вип. 40. – 392 с.

7. *Траверсе О.* Концепція системогенезу політичного лідерства та політичного керівництва / *О. Траверсе* // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К., 2008. – Вип. 40. – 392 с.

8. *Якубовський О. П.* Кадри, еліти, лідерство в державному управлінні / *О. П. Якубовський, Л. Л. Приходченко.* – Одеса : ОФ УАДУ, Оптімум, 2001. – 173 с.

Надійшла до редколегії 22.09.2009 р.